

בס"ד, כ"ו שבט התשפ"ו

מנחות ל"ג – צורת המזוזה וקביעתה, מיקומה, ומצבים שפטורים ממזוזה

שאלות:

1. למה אנחנו שמים את המזוזה באלכסון?

צורת המזוזה קביעתה

הגמרא ממשיכה להביא עוד מימרות של רב יהודה בשם שמואל בהלכות מזוזה.

- רב יהודה אמר בשם שמואל: כתבה על שני דפין כלומר שני עמודים, חצי על עמוד אחד וחצי על השני – פסולה.
- הגמרא מקשה מברייטא שאומרת: אם כתבה על שני דפים והניחה בשני סיפים – פסולה (הכוונה לפי רש"י שחתך לשניים והניח על שתי המזוזות של הפתח מימין ומשמאל, או לפי הפירוש של צאן קדשים ברש"י הכוונה לפתח עבה שיש בו שני סיפים, כאילו שני פתחים סמוכים אחד אחרי השני ולכן מזוזה בעלת שני דפים ורווח ביניהם יכולה להינתן על שניהם). כלומר משמע שאם הניח בסף אחד היא כשרה למרות שזה שני דפים בניגוד לדברי שמואל.
- הגמרא מתרצת: היא פסולה גם בסף אחד. הברייטא כוונתה שהמזוזה כתובה על שני דפים עם חתיכת גוויל חלקה ביניהם, והיא ראויה להתחלק לשני סיפין (כלומר לשניים), ואז היא פסולה. ומכל מקום, אם כתב בשני דפים – פסולה.
- רב יהודה גם אמר בשם שמואל: שבמזוזה הלך אחר היכר ציר (אבקתא, החור שבו ציר הדלת סובב) החדר שבו הצירים נמצאים הוא החדר העיקרי, ומימין לכניסה אליו שמים את המזוזה.
 - זה נצרך בפתח שבין שני חדרים (כגון חדר גברים וחדר נשים), שלכל אחד מהם יש כניסה מרה"ר, ולכן לא ניתן לדעת מי מהם הוא החדר העיקרי. שם, היכר הציר קובע ששם זה פנים הבית, ומימין לכניסה לשם, שמים את המזוזה.
- ריש גלותא ביקש מרב נחמן שיקבע לו מזוזות, ורב נחמן אמר לו: שקודם יעמיד הפתח, כדי שהמזוזות יהיו על עומדן, ורק אחר כך שמים את המזוזה בגלל דין תעשה ולא מן העשוי שנלמד מציצית.
- רב יהודה אמר בשם רב: שאם עשאה כמין נגר – פסולה (רש"י פירש כבריה, בצורה אופקית, רבינו תם פירש אנכית, ולכן אומר הרמ"א שאנחנו שמים את המזוזה באלכסון).
 - הגמרא מקשה ממעשה בבית רבי שהעיד עליו רבי יצחק בר יוסף, שכולן היו כמין נגר, וכמוכן העיד רבי יצחק בר יוסף שהפתח שרבי נכנס בו לבית המדרש לא הייתה בו מזוזה.
 - הגמרא מתרצת שמה שרב אמר שפסול הכוונה כסיכתא (יתד תקוע אופקית). אבל אצל בית רבי הן לא היו אופקיות אלא כאיסתוירא (כמו נון, שחלק ממנה זקוף) כמו חיבור כף הרגל לרגל, ולכן היא כשרה.

- ולגבי הפתח הגמרא מקשה שהרי בפתח **שרב הונא** היה נכנס לבית המדרש כן הייתה מזוזה והגמרא מתרצת שאצל **רבי** הפתח היה פתח צדדי ולא עיקרי ורק הוא נכנס בו. אבל בפתח של **רב הונא** הייתה מזוזה כי הוא היה פתח רגיל (שכולם נכנסו בו). ועל זה אמר **רב יהודה** בשם **רב**: במזוזה הלך אחר הרגיל שכשיש שני פתחים צריך לשים את המזוזה על הפתח שרגילים להיכנס בו.
 - לגבי גובה המזוזה נחלקו אמוראים ותנאים:
 - שמואל אמר בשם **רב מתנא**: מצווה להניחה בתחילת השליש העליון.
 - **רב הונא אמר**: מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מלמעלה מן הקורה טפח, וכל הפתח כולו כשר למזוזה.
 - הגמרא מביאה מחלוקת תנאים: **שרבי יהודה** (אומר בדיוק כמו שראינו בדעת **רב הונא**) ו**רבי יוסי** אומר שצריך לתת את המזוזה בגובה כמו בתפילין מה קשירה בגובה הראש – אף כתיבה בגובה הפתח. ולכאורה שמואל לא מתאים לאף תנא,
 - **רב הונא בריה דרב נתן תירץ**: ששמואל סובר **כרבי יוסי**, וכונתו ב"תחילת שלישי העליון" היא: שלא לרדת מתחת לשליש העליון.
2. האם יש מצב ששני פתחים ייפטרו במזוזה אחת, משותפת?

מיקום המזוזה ומצבים שפטורים

- **רבא אמר**: שמצווה להניח את המזוזה בטפח הסמוך לרשות הרבים (כשיש פתח עבה כמה שיותר מרוחק מתוך הבית). הסיבה היא: לפי **חכמים**: כדי שיפגע במזוזה מיד כשמגיע הביתה. ו**רב חנינא** מסורא אומר: כדי שתשמור עליו (שתשמור על כל הבית מן המזיקים).
 - **רבי חנינא** הביא משל: שלא כמדת בשר ודם שמלך בשר ודם יושב בפנים ועבדיו שומרים בחוץ, אלא אצלינו עבדיו יושבין מבפנים והקב"ה משמרן מבחוץ (על ידי המזוזה, שנאמר: "ד' שומרך ד' צלך על יד ימינך").
- **רב יוסף בריה דרבא** דרש משמו של **רבא**: שאם העמיק את המזוזה טפח בתוך מזוזת הפתח – פסולה.
 - הגמרא מנסה לסייע לו מברייתא שאם הניחה בפצים (בעמוד של מזוזת הפתח) או טלה עליה מלבן ציפה את העמוד והרחיב אותו, אם יש שם עומק טפח – צריך מזוזה אחרת. אבל הגמרא דחתה את הסיוע: הברייתא לא מדברת על עומק של הפתח שבו הכניסו את המזוזה, אלא מדברת על מקרה אחר שנקרא 'אחורי הדלת'. מדובר על פתח נוסף כמו שעשירים עושים, שיש פתח קטן צמוד לפתח הגדול; ואם יש ביניהם עמוד ברוחב טפח – צריך מזוזה נפרדת גם לפתח הקטן (לפי הפירוש השני של רש"י). ואם הוא ציפה את העמוד והרחיב אותו יותר מטפח גם אז צריך עכשיו מזוזה נפרדת לפתח הקטן.
- הגמרא מקשה שהרי בסוף הברייתא מדובר בפירוש על המקרה הזה של פתח שאחורי הדלת והגמרא מתרצת, שהסיפא של הברייתא רק מסבירה את ההתחלה.

- הגמרא מביאה ברייתא שאומרת שאם העמיד מלבן של קנים בפתח, פותח שפופרת מהקנה ומניח בה את המזוזה. **ורב אחא בריה דרבא** סייג את הדין: שזה רק אם העמיד את המלבן קודם, ובסוף חתך והניח. אבל אם חתך והניח אותה, ובסוף העמיד את המלבן – פסולה (כי זה "תעשה ולא מן העשוי").
- **רבא אמר**: שפתחים שימאי כלומר, פגומים, ויש שתי דעות באמוראים האם הכוונה שאין להם תקרה או משקופים, (המזוזות העומדות מהצדדים) – **פטורים** ממזוזה.
- **רב חסדא** אמר: שאכסדרה מבנה שיש לו שלוש דפנות, והרביעית פתוחה מלמטה ויש לה רק חלק מלמעלה להחזיק את התקרה – **פטורה**, אפילו אם יש לה פצימין (עמודים), כי הם עשויים רק לחיזוק תקרה ולא לשם פתח. **אביי** חיזק את האמרה של **רב חסדא** כי כך הוא ראה את אכסדרה של **רבה** (שיש לה פצימין) ואין בהן מזוזה.
- הגמרא **מקשה** מברייתא שבית שער (מבנה של השומר בכניסה), **אכסדרה** ומרפסת (מסדרון שדרכו נכנסים לדירות בקומה השניה) – **חייבים** במזוזה. **ומתרצת** שהברייתא מדברת על אכסדרה רומיתא (שיש לה הרבה חלונות וארבע דפנות), שהיה מקום לחשוב שבגלל החלונות היא תיפטר.

3. שמשון שומר על חצר בבוטקה שסידרו לו האם הוא צריך לסדר שם מזוזה?

פתחים מורכבים (חצרות וגינות)

- **רחבה** אמר בשם **רב יהודה**: שבי הרזיקי (בית שער שפתוח גם לחצר וגם לבתים) – חייב בשתי מזוזות (אחת בכניסה מן החצר לתוכו, ואחת בכניסה ממנו לבתים). **והשיטה** **מקובצת** מסביר שהחידוש הוא שהייתי חושב שבית השער בטל לבתים ולכן לא צריך מזוזה בפתח של החצר אליו כי אפשר להסתפק במזוזה של הבתים.
- והגמרא מביאה ברייתא שיש בה מחלוקת תנאים במקרה נוסף, שבית שער פתוח לגינה (שפטורה ממזוזה) וגם לקיטונית (שזה חדר שחייב במזוזה). **רבי יוסי** **אומר**: בית השער נידון כמו הקיטונית והוא חייב במזוזה. **וחכמים** **אומרים**: שהוא נידון כמו הגינה (**שטמ"ק**: אוויר פתוח) ופטור ממזוזה.
- והגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בפירוש המחלוקת שבברייתא:
 - **רב ושמואל**: פתח בית השער לכיוון הקיטונית לדעת כולם חייב (כי משם נכנסים לקיטונית מהגינה, לפי הפירוש השני של **רש"י**). הם חולקים לגבי הפתח של הגינה מבית שער. השאלה מה מטרת בית השער – האם בשביל לצאת אל הגינה או בשביל להיכנס אל הבית (אם בשביל הבית, כל פתחיו חייבים).
 - **רבה ורב יוסף**: סוברים שלכיוון הגינה לדעת כולם פטור (כי זה פתח של הגינה). הם חולקים בכיוון ההפוך (מהגינה לכיוון הבית) – האם כל מטרת בית השער היא בשביל הגינה (ואז פטור) או שהוא משמש גישה לבית (ואז חייב).
- פסיקת הלכה: **אביי ורבא** עשו **כרבה ורב יוסף**. **ורב אשי** עשה **כרב ושמואל** לחומר (כלומר, כשיטת **רבי יוסי** לשים מזוזה על שני הפתחים). והגמרא פוסקת הלכתא **כרב ושמואל** לחומר.